

Imagine copertă: Christinel și Mircea Eliade în apartamentul din Chicago, mai 1984, fotografie din colecția personală Cristian Bădiliță

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ELIADE, MIRCEA

Jurnal ; pagini regăsite : 9 octombrie 1959 - 3 mai 1962 / Mircea Eliade ; ed. îngrij., adnotată și pref. de Cristian Bădiliță. - Cluj-Napoca : Presa Universitară Clujeană, 2026

Conține bibliografie

ISBN 978-606-37-2958-4

I. Bădiliță, Cristian (ed. îngrij. ; note ; pref.)

821.135.1

© BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ „ALEXANDRU ȘI ARISTIA AMAN” din Craiova, deținătoarea Fondului Mircea Eliade, recuperat din apartamentul parizian al savantului.

© 2026 CRISTIAN BĂDILIȚĂ, pentru prezenta ediție.

Toate drepturile rezervate. Nicio parte din această lucrare nu poate fi reprodusă, stocată sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic, mecanic, prin fotocopiere, înregistrare sau altfel, fără permisiunea prealabilă scrisă a deținătorilor de drepturi.

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. B.P. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel.: (+40) 744 687 884
E-mail: editura@ubbcluj.ro
editura.ubbcluj.ro | libraria.ubbcluj.ro

Mircea Eliade

JURNAL

Pagini regăsite

9 octombrie 1959 – 3 mai 1962

Ediție îngrijită, adnotată și prefațată
de
CRISTIAN BĂDILIȚĂ

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
2026

CUPRINS

O mărturie: Mircea Eliade, Parisul și <i>Jurnalul</i> salvat	5
Fondul Mircea Eliade	13
Notă asupra ediției.....	15
1959	19
1960	59
1961	119
1962	173
Pagini din jurnalul salvat	199
Indice de nume	213
Indice de titluri	218

Volum apărut cu sprijinul
doamnei Mihaela Belei
și al domnului Dorin Belei

Mulțumiri
domnului Sorin Alexandrescu
pentru susținere

O MĂRTURIE:
MIRCEA ELIADE, PARISUL
ȘI JURNALUL SALVAT

in memoriam
Christinel și Mircea Eliade

Mircea Eliade și-a redactat *Jurnalul* în română¹, dar n-a publicat decât fragmente în revistele din exil (una dintre sarcinile eliadologilor este și identificarea *tuturor* colaborărilor lui Eliade cu aceste reviste). În schimb, *Jurnalul* a fost tradus în franceză și publicat, în trei volume, la Editura Gallimard (volumul I, traducere Luc Badesco; al doilea, Constantin Grigoresco; al treilea,

¹ Acest volum ar fi trebuit să apară acum douăzeci de ani. Dar n-a fost să fie, din cauza indolenței unui editor român. Nu voi insista asupra subiectului, am scris la ceasul potrivit... în pustiu. Reînnoiesc, aici, apelul pentru constituirea unui grup de eliadologi profesioniști, sub coordonarea dlui Sorin Alexandrescu, care să editeze în mod științific opera lui Mircea Eliade. Încă o generație, din 1989 încoace, a fost văduvită de o asemenea ediție, absolut necesară. Prioritate are chiar *Jurnalul* lui Eliade, care va trebui republicat după criterii filologice profesioniste, cu notele și Introducerile cuvenite. În „Fondul Eliade” aflat acum la Biblioteca Județeană din Craiova există câteva sute de pagini de dactilograme ale *Jurnalului*, care pot fi exploatate pentru o ediție viitoare.

Alain Paruit)². După apariția volumelor respective (în anii 1970-1980), bună parte din dactilogramele originale (în română) fie s-au pierdut, fie au dispărut. Așa încât, pentru realizarea ediției sale din 1993³, Mircea Handoca n-a avut la dispoziție decât *părți* din *Jurnalul* original. Citez din „Nota asupra ediției” (p. 6): „Aproape jumătate din manuscrisul *original în limba română* a celei de-a doua părți a volumului întâi a fost pierdut de traducători (se referă la traducătorii în franceză și engleză – n.m., C.B.). Cercetătorul american al operei lui Eliade, Mac Linscott Ricketts, mi-a pus la dispoziție versiunile engleză și franceză, precum și numeroase pagini din versiunea originală.” Mai departe, Handoca mărturisește că a tradus *Jurnalul* anilor 1959-1962 după... traducerea franceză! Prin urmare, în volumul de față cititorul român dispune, *pentru prima dată, de versiunea originală a unui fragment important din Jurnalul eliadian*.

*

² De amintit două lucruri importante, asupra cărora ar trebui să se concentreze eliadologii în următorii ani. În primul rând, faptul că *Fragmentele de Jurnal* traduse în franceză, în trei volume, sunt doar o mică parte din *Jurnalul* original, scris de mână. Eliade a selectat, pentru ediția franceză, cca 40% din carnetele sale românești, ce însumau câteva mii de pagini. În al doilea rând, trebuie căutat *Jurnalul* marelui savant din perioada interbelică (anii 1929-1940), care fusese lăsat în păstrare vărului său, Gheorghe Eliade, conform mărturiei din *Jurnalul portughez*. Personal am demarat, concret, această operațiune, deocamdată fără niciun rezultat. Dar pentru a găsi, trebuie să căutăm...

³ Mircea Eliade, *Jurnal, volumul I 1941-1969; volumul II 1970-1985*, ediție îngrijită și indice de Mircea Handoca, București, Humanitas, 1993.

Cum am regăsit aceste pagini? Două nume trebuie menționate: al dnei Christinel Eliade și al dlui Paul Barbăneagră. În toamna anului 1996, dna Christinel Eliade, imobilizată la Chicago, a hotărât să vândă apartamentul de la Paris, achiziționat chiar la începutul anilor 1970 (Piața Charles Dullin, nr. 4). În același an publicasem, la Editura Axa din Botoșani, având îngăduința ei, un volum de interviuri cu și despre Eliade, *Întâlnirea cu sacrul* (interviuri cu Natale Spineto, Juan Martín Velasco, Paul Barbăneagră⁴) și pregăteam un alt volum, *Eliadiana*, ce avea să apară în anul următor, la Editura Polirom din Iași. Dna Eliade promise *Întâlnirea cu sacrul* și se arătase entuziasmată, transmițându-mi câteva cuvinte de mulțumire prin dl Paul Barbăneagră. Pe 14 octombrie 1996, seara, dl Barbăneagră a telefonat pentru a ne întreba, pe mine și pe soția mea, dacă dorim să vizităm apartamentul din Place Charles Dullin pentru a ne alege „tot ce dorim”, dat fiind că, după tipicul tranzacțiilor imobiliare franceze, casele trebuie golite complet înainte de a fi vândute. Dna Eliade s-a gândit să ofere tot ce conținea apartamentul (mobile, obiecte, aparate de bucătărie, vase etc.) unui cuplu de români tineri. Am fixat vizita peste două zile. Acolo am fost întâmpinați de dl Bordeianu (nu i-am știut niciodată prenumele), un domn în vârstă, prieten al familiei Eliade, fost inginer, care se ocupa de apartament „în absența

⁴ Volumul a fost reeditat, în 2001, la Editura Echinox din Cluj-Napoca, într-o formă îmbogățită (cu o convorbire despre „Eliade în interbelic” între Alexandru și Toader Paleologu pe baza unor întrebări sugerate de mine).

stăpânilor” și care fusese mandatat de dna Eliade să se ocupe de vinderea acestuia.

Primul pas făcut în apartament a fost o... împiedicare. Pe hol se aflau doi saci cu hârtii, de care m-am poticnit, la propriu, dl Bordeianu scuzându-se că, „din cauza slăbiciunii sale”, nu i-a „putut arunca”. Am întrebat ce conțin sacii respectivi și mi s-a răspuns: „Hârtii fără importanță. A trecut Alain Paruit pe aici, luând ce merita luat din manuscrise.” I-am răspuns, la rândul meu, dlui Bordeianu că nu pot arunca nimic din casa lui MIRCEA ELIADE până când nu verific. Resemnat și grăbit, custodele a consimțit. Am dus sacii în mașină, apoi am continuat vizita.

Momentul respectiv a fost consemnat în propriul meu *Jurnal*, publicat acum douăzeci de ani. Pentru conformitate, reproduc cele trei notițe din *Nodul gordian*, prima ediție apărută în 1997 (citez după ediția a III-a, 2005, Editura Curtea Veche, București). „Paris. 14 octombrie 1996. A sunat dl Barbăneagră. Dna Eliade vrea să lichideze mobila din apartamentul de la Paris. Ne-am putea alege de acolo câteva mobile (...). Nu știe deocamdată ce se va întâmpla cu biblioteca. Se va duce sau nu în România? E o comoară de câteva sute de volume. Și apoi, este biblioteca lui Eliade! Doamna Eliade nici nu vrea să audă de România. Atâta vreme cât Iliescu și ai lui rămân la putere. Oroarea de comunism n-a părăsit-o. A propus fie o universitate italiană, fie una germană. Poimăine mergem să vizităm apartamentul.”

Nota din 7 noiembrie (după ce am vizitat apartamentul și am găsit o soluție pentru depozitarea lucrurilor): „Dimineață petrecută în casa lui Eliade, Place

Charles Dullin nr. 4. Măine va veni Radu Bercea, de la București, ca să preia toate cărțile din biblioteca de lucru⁵. Îmi place nespus «biroul», de fapt o masă lungă și destul de îngustă, din stejar, adusă din Normandia⁶. La stânga se află biblioteca, demontabilă, încastrată în perete. Eliade lucra la birou cu fața spre cele două ferestre care dau spre piațetă. Încă mai există scaunul cu un singur picior, tocit și destul de murdar. Lângă peretele din spatele biroului, patul, la fel de trainic ca toate celelalte mobile, acoperit cu o saltea aproape nouă⁷. Prima dată când am vizitat apartamentul, acum trei săptămâni, la capătul patului se afla un scăunel care părea, și el, tocit de vreme. Pe acest scăunel împodobit cu o mandala Eliade își așeza cărțile atunci când citea întins. Domnul B[ordeianu] îmi livrează o serie de informații și anecdote. Aș vrea să știu povestea, «mitul de origine» al fiecărui obiect pe care-l iau în mână, încercând să mi-l însușesc (mitul!) în chip aproape magic. Sper să reușesc să află cât mai multe.

Să termin însă descrierea camerei: pe peretele din dreapta, cum privești spre ferestre, un dulap enorm plin cu cărți și hârtii personale. Din păcate, nu avem timp nici măcar să le frunzărim. Toți par grăbiți la culme. Apartamentul trebuie să fie eliberat până săptămâna viitoare. Între cele două ferestre, un bufet în care

⁵ Exista și o bibliotecă în salon, cu volumele lui M.E. traduse în diverse limbi. Între timp, dl Barbăneagră a reușit să o convingă pe Christinel Eliade să trimită biblioteca la Institutul de Studii Orientale condus de Radu Bercea (notă 2017).

⁶ Am informația de la dl Bordeianu, custodele apartamentului, care a și luat masa respectivă.

⁷ I-am oferit patul lui Eliade prietenului Eduard Chirica, istoric al Antichității și clasicist, pe atunci „pensionnaire étranger” al Ecole Normale Supérieure (notă 2017).

descoperim două sticle cu țuică. Deasupra patului, un peisaj de iarnă. Camera comunică, prin două uși, cu livingul și cu holul casei. De partea cealaltă a holului se află camera doamnei Eliade, mult mai luminoasă, orientată spre sud. La intrare, în stânga, măsuta pe care se dactilografiau textele lui Eliade⁸. Patul se află la dreapta, iar lângă el, într-un fel de nișă, biblioteca. La capul patului, o iconiță cu chipul sfântului Antonie cel Mare. Urme de tablouri proaspăt ridicate. N-au mai rămas decât vreo câteva cuie pentru agățat. Lângă fereastră, un șifonier. Doamna Eliade era diurnă, spre deosebire de Eliade, care lucra toată noaptea, se culca spre dimineață și se trezea în jurul prânzului. Cinau la o pizzerie, nu departe de casă, înconjurați adesea de rude și prieteni. Dl Bordeianu îmi spune că Eliade bricola mult după-amiaza. Nu se apuca serios de lucru decât spre ora zece seara. Pe bufetul dintre cele două ferestre am găsit două măturici cu care alunga muștele când scria sau citea la birou.

Livingul se află chiar lângă ușa de la intrare, pe dreapta. O a doua bibliotecă, formată în marea ei majoritate din cărțile lui Eliade, traduse în câteva zeci de limbi, acoperă mai bine de jumătate din peretele din dreapta. Cele două ferestre, foarte înalte, dau tot spre Place Charles Dullin, ca și camera de lucru. Eliade a dublat geamurile din cauza zgomotului. Lângă pereți, două canapele; în mijloc, o mäsută din marmură, elegantă, care a dispărut de la prima noastră vizită. Simt

⁸ Christinel Eliade bătea la mașină textele lui Eliade, pe o mäsută verde, joasă, așezată într-un mic fotoliu cochec de culoare vișinie (notă 2017).

o ușoară strângere de inimă⁹ când mă gândesc că toate lucrurile astea se împrăștie: pe la prieteni, pe la rude sau pur și simplu pe la necunoscuți, ca noi. Dar în fond și la urma urmei e bine așa – doamna Eliade ține să dea de pomană pentru sufletul soțului ei. Ce casă memorială s-ar putea realiza cu atâtea obiecte sacre ale Maestrului!”¹⁰

În fine, a treia notă din *Nodul gordian*: „9 nov. 1996. Împachetat cărțile lui Eliade¹¹ pentru biblioteca Institutului de Orientalistică [de la București]. După ce am isprăvit ne-am așezat cu toții la masă, vreo cinci sau șase persoane¹². Povești despre cuplul Eliade (noi întrebăm, dl Bordeianu povestește), despre exil și despre

⁹ Acum simt o „foarte grea strângere de inimă” din același motiv. E drept, eu însumi m-am arătat foarte reticent la invitația dlui Barbăneagră de a lua mobilele din apartament: „lipsă de timp”, „inutilitatea obiectelor”, „probleme financiare”, „lipsa unui mijloc de transport și a unui spațiu pentru depozitare: locuiam, cu soția, într-o cameră de 8 metri pătrați; a biruit până la urmă determinarea Smarandei.

¹⁰ Atunci a încolțit ideea înființării unui Muzeu al Exilului românesc, unde cel puțin o încăpere ar fi consacrată memoriei lui Eliade.

¹¹ Adică, din biblioteca de lucru a lui Eliade, care se afla în biroul său.

¹² Dl Bordeianu, Radu Bercea, Mădălina Vârtejanu, cred, invitată de Radu Bercea, pe care o întâlnim pentru prima dată, Eduard Chirica, invitat de noi, soția mea, Smaranda, și eu. Toate cărțile din biroul lui Eliade au fost puse în cutii, din păcate fără a fi catalogate, din lipsă de timp. Am insistat să se facă operațiunea, cât mai rapid posibil, la București. Radu Bercea s-a ținut de cuvânt. Ulterior însă, organizând o expoziție în marginea acestei biblioteci, Radu a omis să menționeze numele celor care au făcut posibilă trimiterea volumelor în țară, nefiind el inițiatorul operațiunii, ci *propunerea noastră*, a lui Paul Barbăneagră și a mea, către dna Christinel Eliade. Cele aproape 3000 de volume, aflate acum la Biblioteca metropolitană din București, trebuie puse la dispoziția cititorilor, conform dorinței dnei Christinel Eliade.

pușcărie. La un moment dat a sunat la ușă viitorul proprietar. Mi s-a părut atât de straniu, parcă ar fi dat buzna în propria mea casă!”

*

După câteva zile am deschis și triat hârtiile din cei doi saci recuperați din holul apartamentului Eliade. Nu mică mi-a fost surpriza văzând că, printre ele, se aflau și numeroase pagini din *Jurnal*, pe care Eliade însuși le considera pierdute. Recent, conținutul celor doi saci a ajuns la Biblioteca Județeană „Alexandru și Aristia Aman” din Craiova, prin implicarea directorului Lucian Dindirică. Întregul fond va fi scanat, multiplicat și pus la dispoziția cercetătorilor avizați. Prima exploatare a acestui fond o reprezintă chiar publicarea volumului de față, care, pentru prima dată, pune la dispoziția cititorilor *Jurnalul* lui Mircea Eliade dintre 9 octombrie 1959 – 3 mai 1962, în versiune originală, editat științific și adnotat.

Mulțumesc tuturor celor care au fost implicați în această lungă aventură. Gândul meu se îndreaptă mai ales către „eroii” din toamna lui 1996: Smaranda, dna Christinel Eliade, dl Paul Barbăneagră, dl Bordeianu. Fără ei, cine știe ce s-ar fi întâmplat cu acest fragment de capodoperă a culturii române...

Cristian Bădiliță
7 februarie 2017

FONDUL MIRCEA ELIADE

În prezent la Biblioteca Județeană „Alexandru și Aristia Aman” din Craiova:

1. *Pe strada Mântuleasa*, legat, 119 pp., 1955-1967.
2. *Carnet de vară*, dosar, nelegat, pp. 19-34, 1957.
3. *Rückkehr aus dem Paradies (Die Hooligans)*, trad. G. Spaltmann, dosar, legat, 365 pp., nedatat.
4. *Autobiography* (trad. engleză), cap. 15, 18, 19.
5. *Journal*, legat, 59 pp., 1972 (franceză).
6. *Journal*, legat, pp. 60-146, 1973 (franceză).
7. *Journal*, legat, pp. 147-211, 1974 (franceză).
8. *Journal*, legat, pp. 212-259, 1975 (franceză).
9. *Journal*, legat, pp. 260-327, 1976 (franceză).
10. *Journal*, legat, pp. 328-385, 1977 (franceză).
11. *Journal*, legat, pp. 386-482, 1978 (franceză).
12. *Jurnal*, dosar, 42 pp. + 60 pp., 1972-1973.
13. *Jurnal*, dosar, pagini amestecate cu tăieturi tipărite, aprox. 40 pp., 1973-1975.
14. *Jurnal*, dosar, 34 pp., 1975.
15. *Jurnal*, dosar, 52 pp., 1976.

16. *Jurnal*, dosar, 48 pp., 1977.
17. *Jurnal*, dosar, 87 pp., 1978.
18. *Jurnal*, dosar, 112 pp., inedit; 1959-1962, română.
19. *L'épreuve du labyrinthe*, dosar, cu foarte multe corecturi de mână; plus pagini mss.
20. *Viața nouă*, 3 dosare (pe unul scris: capitole renumerotate), 124 pp. + 20.
21. *Autobiografie*, dosar, cap. XV-XXIV.
22. *Nouăsprezece trandafiri*, dosar, 152 pp. plus titlu mss., 1978-1979.
23. *Însemnări*, dosar, franceză, despre mit (Asp. du mythes), 36 pp. (1958?).
24. *Dayan*, dosar, 73 pp., 1979-1980.
25. *La umbra unui crin...*, dosar, 33 pp., 1982.
26. Fragmente din manuscrisul *Noaptea de Sânziene*, dosar, 46 pp.
27. *Carnet de vară*, foi capsate, pp. 19-33, 1960.
28. *Caiet, Brâncuși et les mythologies*, articol decupat și lipit.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Jurnalul regăsit 1959-1962 constă în 112 pagini dactilografiate (de Christinel Eliade), cu numeroase intervenții manuscrise ale lui Eliade, ștersături, adăugiri sau corecturi. Pe unele pagini, Eliade a inserat decupaje cu fragmente din *Jurnal* apărute în unele publicații ale exilului românesc. Dactilogramele se aflau într-un dosar de culoare roșie, pe care Eliade a notat: „6 iunie 1959 pag. 273 – 3 mai 1962 pag. 400 din Frag.” Se referă la paginarea din ediția franceză. Însemnarea de pe copertă nu corespunde întru totul conținutului, care începe doar la 9 octombrie. Probabil Eliade însuși mutase însemnările din Europa în alt dosar.

O primă transcriere a *Jurnalului* de față a fost realizată de Lucian Dindirică. Tot el mi-a pus la dispoziție și fotocopiile reproduse în capitolul final. *Jurnal. Pagini regăsite 9 octombrie 1959 – 3 mai 1962* constituie un adevărat tezaur de reflecții, mărturii și informații de o densitate tipic eliadiană. Zeci de nume, titluri, pasaje sunt evocate, citate, comentate. Toate sunt importante, dar nu toate sunt și cunoscute cititorului obișnuit. De aceea s-a

de „mesagii”; „originea” în loc de „origina”; „mescalină” în loc de „mescalina”; „simpozion” în loc de „simposiun”; „imn” în loc de „himn”; „folclor” în loc de „folklor”; „sanskrită” în loc de „sanskrită”; „monedă” în loc de „monetă”; „crengi” în loc de „crângi”; „meteorii” în loc de „meteorite”; „vezică” în loc de „veziculă”; „ambarcațiune” în loc de „ambarcație”; „miting” în loc de „meeting”; „Macedon” în loc de „Machedon”; „eucalipt” în loc de „eucalips”.

Pentru savoarea lor stilistică, am păstrat formele: „personagiu”, „pasagii” și „preumblare”. Alte corecturi, punctuale, au fost semnalate în note.

*

Citez câteva titluri consultate *frecvent* pentru redactarea notelor. La edițiile citate mai jos fac trimiteri de fiecare dată când le menționez: Mircea Eliade, *Jurnal*, volumul I 1941-1969; volumul II 1970-1985, ediție îngrijită și indice de Mircea Handoca, București, Humanitas, 1993; *Jurnalul portughez*, ediție îngrijită de Sorin Alexandrescu, București, Humanitas, 2006 (ediția a II-a, 2010); Florin Turcanu, *Mircea Eliade. Le prisonnier de l'histoire*, Paris, Editions La Découverte, 2003 (din păcate, Indicele de nume este inutilizabil); Mircea Eliade, *Memorii*, 2 volume, București, Humanitas, 1991, ediție îngrijită de Mircea Handoca. Restul volumelor consultate au referințele în note.

C. B.

1959

Chicago, 9 octombrie 1959

Ne mutăm în *Coach House*, 1214, 57 Street. Avem: un pat, dulapuri, o canapea, o masă de bucătărie și o parte din obiectele utile¹.

*

La Seminarul meu – pe care l-am intitulat: „Psihologia și Istoria Religiiilor” – încep a discuta teoria lui Freud asupra „originii” și funcției religiei². Evident,

¹ În *Memorii*, Eliade folosește adesea notele din *Jurnal*. În toamna lui 1959, Mircea și Christinel Eliade, abia întorși la Chicago din Europa (fuseseră în Franța, Elveția, Italia), se instalează într-o nouă locuință. Li se promisese un apartament la primul etaj al unei case frumoase de pe Woodlawn Avenue nr. 5711, dar tânăra pereche instalată acolo a hotărât să-și prelungească șederea, pentru doctoratul soțului. Drept urmare, *Meadville Theological School* a pus la dispoziția familiei Eliade mansarda unei „cochete căsuțe, cunoscută sub numele de *Coach House*, pentru că, o jumătate de secol în urmă, adăpostise nenumăratele și elegantele trăsură și gabriolette ale proprietarului” (*Memorii*, București, 1991, vol. 2, p. 189). Nota din *Jurnal* e preluată în *Memorii*: „Când ne-am instalat în *Coach House* aveam un pat, o canapea, o masă de bucătărie, dulapuri și o parte din obiectele indispensabile: scaune, veselă, etajere. Dar, curând, Christinel avea să completeze mobila, reușind chiar să cumpere câteva covoare” (*ibid.*). Biroul lui Eliade era „peste drum de *Coach House*, la *Meadville*”.

² Sigmund Freud (1856-1939) a scris mai multe studii despre natura și funcția religiei, dar trei titluri sunt esențiale: *Totem și tabu* (1913); *Viitorul unei iluzii* (1927); *Moise și monoteismul* (1939). Pentru Freud, religia este o iluzie cu efect consolator, terapeutic. Ea împlinește dorințele profunde ale inconștientului, calmând angosa existențială a omului. Ca istoric al religiilor, dar și ca admirator al lui Jung (cu care era prieten), Eliade critică, în repetate rânduri, teoria simplistă a lui Freud. Poziția lui Eliade față de Freud nu e însă una

teorie primară, mai mult polemică. Dar e uluitor un lucru: că, pentru Freud, religia e rezultatul unei crize a inconștientului. Ceea ce e adevărat. Religia e rezultatul „căderii”, „uitării”, pierderii stării de perfecțiune primordială. În Paradis, Adam nu cunoștea nici „experiența religioasă”, nici teologia, adică doctrina despre Dumnezeu. Înainte de „păcat” nu exista religie...

15 octombrie

Pasionant articolul lui Paul Ricoeur³, „Le symbole donne à penser”, din *Esprit* (Juillet – Août, 1959).

de respingere în bloc, așa cum reiese și din nota de față. Ideea apariției religiei după Cădere, adică odată cu apariția păcatului și după retragerea Zeului suprem de pe Pământ este asumată de Eliade. A se vedea și nota de pe 9 noiembrie 1959: „«Miturile» și «religiile» – atât de numeroase și de variate – se datoresc vidului lăsat de retragerea lui Dumnezeu din lume, de transformarea lui în *deus otiosus* și dispariția lui din actualitatea religioasă. Dumnezeu – mai exact Ființa Supremă – nu mai joacă niciun rol în «experiența religioasă» a umanității primitive. Locul lui e luat de alte forme divine, divinități active, fecundatoare, dramatice etc. Am revenit asupra acestui proces în mai multe studii. Dar oare s-a înțeles că «adevărată» religie începe după retragerea lui Dumnezeu din Lume? Că «transcendența» lui Dumnezeu e totuna cu eclipsa lui? Elanul omului religios pentru «transcendent» mi se pare uneori gestul deznădăjduit al orfanului rămas singur pe lume.”

³ Filozof francez (1913-2005), hermeneut și fenomenolog. A predat la Facultatea de Teologie Protestantă din Paris, apoi la Universitatea Catolică din Louvain, unde se găsește arhiva Husserl (a organizat mai multe colocvii despre Husserl). În 1970 devine și profesor la Chicago, în cadrul departamentului de filozofie. Ricoeur apare des în *Jurnalul* lui Eliade: cei doi conduc seminare împreună (despre Jung, în 1968), petrec concedii etc. Ricoeur va

Ricoeur se întreabă cum se poate gândi plecând de la simbolurile religioase. Își culege exemplele din *Traité*⁴. Și prima lor exegeză e cea pe care am întreprins-o eu. Dar, evident, Ricoeur, fiind filozof, își îngăduie o hermeneutică pe care eu nu îndrăzneam s-o folosesc în *Traité*. Acolo trebuia să conving pe „savanți” – în primul rând pe orientaliști, sociologi, filozofi – că am dreptate, că mă întemeiez pe documente, și nu pe „speculații”. Apoi, în câteva articole (ultimul va apărea luna aceasta în volumul pe care l-am editat, împreună cu Kitagawa⁵, la

participa, cu un text comemorativ, la *Cahier de l'Herne* dedicat lui Mircea Eliade, număr editat de C. Taccou, Paris, 1987.

⁴ E vorba de *Traité d'histoire des religions*, Paris, 1949, prima operă importantă publicată de Eliade, în Franța, la Editura Payot. Schișase proiectul la Oxford, în 1940, redactase câteva sute de pagini din volum în Portugalia. În acest volum monumental, Eliade propune o „fenomenologie” a sacrului, descriind principalele structuri simbolice ale epifaniilor (ex. Arbore, Lumină, Centrul lumii etc.). I s-a reproșat lipsa de perspectivă istorică, dar Eliade a explicat mereu că perspectiva lui nu este neapărat antiistoricistă: el degajează și interpretează structurile arhetipale (lucru pe care „istoriciștii” nu-l fac) ținând cont de evoluțiile sau metamorfozele structurilor/arhetipurilor respective.

⁵ Joseph Mitsuo Kitagawa (1915-1992), coleg al lui Eliade, specialist în religiile orientale. Anterior fusese asistentul lui Joachim Wach la Chicago. S-a născut în Japonia, la Osaka, într-o familie creștină. A venit în America pentru a studia teologia (1941). În 1955 a căpătat cetățenie americană. Ulterior devine profesor la Universitatea din Chicago și chiar decan al University of Chicago Divinity School. Foarte apropiat de Mircea și Christinel Eliade. Joseph și soția sa, Evelyn, sociolog, i-au întâmpinat pe soții Eliade la Chicago. Cei doi viitori colegi se cunoscuseră la Ascona, la întâlnirile *Eranos*. În 1968, împreună cu Charles H. Long, va îngriji un volum omagial în cinstea lui Eliade, *Myths & Symbols. Studies in Honor of Mircea Eliade*, Chicago/London. În mod sugestiv, volumul este dedicat „lui Mircea și Christinel Eliade”. Dintre scrierile lui Kitagawa: